

УДК 351.851

Криstopчук Т. Є., д.пед.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз вітчизняної педагогічної освіти і педагогічної освіти в Республіці Польща. Визначено зміни, які відбулися у педагогічній освіті в Польщі у процесі реформ та відбуваються у вітчизняній системі вищої педагогічної освіти. Розкрито суть модернізації педагогічного контролю у Польщі. Проведений аналіз дозволив виявити основні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти в Україні та перспективні шляхи її оновлення.

Ключові слова: педагогічна освіта, педагогічний контроль, професійно-педагогічна підготовка, принципи розвитку освітньої політики.

Аннотация. В статье осуществлен сравнительный анализ отечественного педагогического образования и педагогического образования в Республике Польша. Определены изменения, произошедшие в педагогическом образовании Польши в процессе реформ, и происходят в отечественной системе высшего педагогического образования. Раскрыта суть модернизации педагогического контроля в Польше. Проведенный анализ позволил выявить основные тенденции развития высшего педагогического образования в Украине и перспективные пути ее обновления.

Ключевые слова: педагогическое образование, педагогический контроль, профессионально-педагогическая подготовка, принципы развития образовательной политики.

Annotation. The article deals with the comparative analysis of the national system of teacher education and teacher education in the Republic of Poland. The changes that have taken place in pedagogical education in Poland in the process of reforms are determined and are taking place in the domestic system of higher pedagogical education. The essence of pedagogical control modernization in Poland is revealed. The analysis allowed revealing the main tendencies of higher pedagogical education development in Ukraine and the perspective ways of its updating.

Keywords: teacher education, pedagogical control, professional pedagogical training, principles of educational policy development.

Функціональна спільність національних систем підготовки педагогічних кадрів, незважаючи на певні культурно-історичні відмінності в розвитку України і Польщі, уможливило використання європейського досвіду в підготовці майбутніх учителів. Модернізація педагогічної освіти в Україні в контексті намірів щодо входження в європейський освітній простір актуалізує вивчення досвіду тих європейських країн, які досягли певних успіхів в адаптації своїх освітніх систем до сучасної загальноєвропейської моделі, а також успішно використовують нові принципи і методи у системі педагогічної освіти. Знання тенденцій в освіті дає основу для її прогнозування і реального відродження, системного управління нею, подолання емпіризму в педагогічній науці і практиці [1, с.75].

Мета нашої статті полягає в порівняльному аналізі вітчизняної педагогічної освіти і освіти в Республіці Польща. Враховуючи схожість змін, які сталися в освіті Польщі у процесі реформ та відбуваються сьогодні у вітчизняній системі вищої педагогічної освіти, досвід їх впровадження може бути цінним для України.

Розгляд еволюції систем професійної підготовки вчителів у країнах Європи дав змогу Л. П. Пуховській виділити низку загальних тенденцій їх розвитку: національні системи професійної підготовки вчителів у країнах Європейської співдружності еволюціонують у напрямі зближення та конвергенції; примат гуманізму в житті високотехнологізованого західного суспільства наприкінці ХХ ст. сприяв актуалізації особистісно орієнтованого напрямку розвитку теорії та практики професійної підготовки вчителів, в основі якого лежать цінності саморозвитку, самоосвіти, самореалізації; рух за підготовку вчителів-професіоналів [2].

Як зазначають Марко Сноек та Марина Зогла, на розвиток педагогічної освіти у різних країнах можуть впливати макро-, месо- та мікро-рівні (перспективи). Якщо взяти макро-рівень, то увага зосереджена на соціальному врегулюванні підготовки вчителів. Макро-перспектива включає всі державні інструкції щодо підготовки вчителів, ряд закладів, ступенів та кваліфікацій вчителів. Месо-перспектива – це навчальні заклади, які організують педагогічну підготовку вчителів. Мікро-перспектива – це співпраця між вчителем-керівником та студентом-практикантом [3, с.11–29].

У результаті реалізації поетапної стратегії змін польська система базової освіти стала більш відкритою за рахунок впровадження: нового способу фінансування з державного бюджету закладів освіти та виховання; нової трудової філософії для вчителів; нового рівня в системі організації та управління шкільною освітою; передачі школам контролю за змістом навчання та виховання; швидкого розвитку ринку підручників; нового способу здійснення нагляду за школами та закладами освіти; нових форм підвищення кваліфікації вчителів тощо [4, с. 6].

Системно висвітлюючи процес трансформації польської системи вищої освіти, К. Павловський наголошує на необхідності адекватного оцінювання якості освітніх програм і правильного визначення вимог до кожного студента в закладах, які мають програми та ступені однакового рівня [5, с. 49].

Важливим кроком у реформуванні структури вищої освіти Польщі стала робота над стандартизацією навчання за трансферною системою європейських кредитів (ECTS), спрямована на підвищення мобільності навчання – як у часі (мається на увазі можливість вибору індивідуального темпу навчання), так і у просторі (послідовне навчання у різних вищих навчальних закладах), тобто принцип мобільності, який пропагується Європейською комісією, має надати студентам можливість одержання знання за обраною спеціальністю в різних навчальних центрах (у країні поселення і за кордоном) на тому ж самому рівні освіти. Гнучкість системи вищої освіти у часі надзвичайно важлива для студентів вечірньої і заочної форми навчання. Застосування загальноєвропейської системи ECTS дозволяє збільшити (навіть індивідуально) тривалість навчання для вечірньої і заочної форми, що сприятиме більш якісному опануванню предметів програми навчання. Гнучкість системи вищої освіти у просторі (принцип мобільності) у Польщі теж активно впроваджується. Але за цим показником країна тільки починає наближатися до рівня західних партнерів з ЄС. Дані Міністерства освіти Польщі показують суттєве щорічне зростання кількості студентів і викладачів вищих навчальних закладів, які скористалися програмами міжнародних обмінів. Послідовне впровадження системи ECTS спрощує для Польщі розв'язання питання запровадження спеціального «Додатку» до диплому. Цей додаток виконує дуже важливу функцію, зокрема інформує про дисципліни, які вивчалися у ВНЗ, спеціалізацію, яку отримав фахівець. Особливо це важливо для осіб, що мають намір продовжувати навчання на батьківщині або за кордоном [6, с. 29]. Вивчаючи досвід розвитку вищої освіти Польщі, дослідники приходять до висновків, що в процесі адаптації польської моделі вищої освіти до вимог Болонського процесу відбулися такі зміни: запроваджено три рівні підготовки фахівців: перший, 3–4-річний – ліценціат, другий – 1–2-річний – магістратура, третій – підготовка фахівців найвищої кваліфікації – докторантура (3 роки). Крім того, продовжує діяти система габілітації – процедура, адекватна захисту докторської дисертації в Україні; стандартизація навчання за трансферною системою європейських кредитів (ECTS) дозволила суттєво підвищити гнучкість системи освіти, і, отже, якість підготовки студентів вечірньої та заочної форм навчання, а також забезпечити більшу мобільність студентів і викладачів у рамках освітнього простору Європи; впроваджено нову систему акредитації вищих навчальних закладів, яка базується на контролі наявності внутрішньої системи оцінки якості освіти, впровадження системи залікового обсягу

освоєння дисциплін за ECTS, дотриманням формальних вимог щодо кадрів вищих навчальних закладів; здобуття вищими навчальними закладами права формувати власну стратегію, самостійно обирати пріоритети в навчанні та впровадженні наукових досліджень, витратити свої ресурси та встановлювати свої критерії для підготовки сучасних високопрофесійних фахівців, створювати нові моделі навчання на різних рівнях освіти, започатковувати пілотні проекти PhD-програм в різних професійних напрямках; координація та встановлення стандартів навчання здійснюється Міністерством освіти і спорту Польщі, яке проводить загальний нагляд і контроль законності дій навчальних закладів, розподіляє бюджетні кошти і контролює їх використання, є куратором органів самоврядування у галузі освіти [6, с. 30].

У Польщі кожен вчитель має пройти п'ять ступенів професійної кар'єри: молодий викладач – це вчитель-стажер (інтерн), який має один рік вчительського стажу, так би мовити проходить випробувальний термін; вчитель за контрактом – має набути стаж роботи в школі 2 роки і 9 місяців; вчитель за призначенням проходить стаж роботи 2 роки і 9 місяців; дипломований вчитель – вчитель цієї категорії отримує заробітну плату на 184 % вищу аніж вчитель-стажер; професор освіти – найвища почесна категорія, упродовж року за свою роботу вчитель із цим званням отримує зарплату таку ж як дипломований вчитель, однак раз на рік йому надають значну премію [7, с. 19].

Нововведеннями 2011 р. в Польщі є модернізація педагогічного контролю. Завдання модернізації – розвиток системи освіти (узгодити зовнішній нагляд викладання в країні, визначити загальні вимоги, узгодити інструменти оцінки і контролю, навчання осіб, відповідальних за зовнішній педагогічний нагляд) та вдосконалення окремих шкіл та освітніх установ. Були внесені зміни до закону про систему освіти для оцінки якості освіти. Відповідно до нових змін в кожному воєводстві передбачається створення Регіонального центру якості освіти – установи, що відповідає за проведення педагогічного нагляду. Інспектори якості освіти мають досліджувати тільки якість освітніх установ щодо їх відповідності до єдиних для всіх шкіл визначених критеріїв. Запровадження зовнішнього моніторингу дозволяє провести аналіз, зробити висновки і розробити короткострокові та довгострокові стратегії розвитку освіти на державному та місцевому рівнях [7, с. 23].

Реформа в освіті Польщі п. XXI століття передбачала: узгодженість між дошкільною освітою, початковою школою, гімназією та ліцеєм; укладання нового основного навчального плану; модернізація змісту і методів навчання; ефективність професійної освіти; розвиток дошкільної освіти; обов'язкове діагностування шестирічних дітей; зміни в системі освіти для дітей з особливими освітніми потребами; передача повноважень місцевим органам влади; публічність та безкоштовність навчання в школі [8].

Модернізація педагогічної освіти в Україні зумовлена реальними змінами, що відбуваються на теренах Європи і світу: проблемами глобалізації, становленням інформаційного суспільства, посиленням міграційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів, головне, об'єктивно сформованою потребою навчитися жити разом, зберігаючи власну етнічну, культурну, релігійну та іншу різноманітність і водночас розуміючи та поважаючи один одного [9, с. 6].

Серед напрямів вдосконалення вищої педагогічної освіти і професійної підготовки фахівців необхідно виділити: формування ставлення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу; орієнтація на активізацію людського капіталу у вищій освіті та професійній підготовці, що базується на концепції гармонійного розвитку людини; реформування системи вищої освіти і професійної підготовки є стратегічними для забезпечення якості фахівців; продукування в процесі підготовки глибокої професійної компетентності та соціальної відповідальності при вирішенні завдань науково-технічного прогресу, соціального й культурного розвитку [10, с. 37].

Одним із принципів розвитку освітньої політики України щодо педагогічної освіти є інтеграція вищої та післядипломної професійної освіти в європейські та світові освітні структури за умови збереження, розвитку досягнень і традицій національної вищої школи. Така інтеграція передбачає модернізацію та реформування системи вищої освіти, основною метою якої є формування потенціалу достатнього для підготовки кваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, який володіє арсеналом інформаційних технологій на рівні світових стандартів, здатний до постійного професійного росту, соціальної і професійної мобільності, сповідує і демонструє інноваційну та творчу активність [11, с.17].

Серед основних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти в Україні слід виділити необхідність створення педагогічного освітнього простору, що сприятиме гармонізації інтелектуальних, емоційних і духовно-моральних основ в університетському середовищі. Особливо значущим є формування інтелектуальної педагогічної еліти з її культом навчально-пізнавальної діяльності, професійного саморозвитку, самоствердження особистості, прояву її культури, інтелігентності і творчого стилю діяльності. Майбутній учитель повинен перебувати в такому середовищі, яке дозволяло б йому досліджувати культурно-педагогічну спадщину, мистецтво, традиції власної країни й культурну спадщину всього людства. Сучасний учитель має сповідувати нову демократичну освітню ідеологію [12, с. 140].

Модернізація структури вищої педагогічної освіти передбачає проведення ряду реформ. По-перше, формування оптимальної мережі передбачає визначення типів доуніверситетських і університетських навчальних закладів. Зокрема, доуніверситетські – професійні коледжі, коледжі та

університетські заклади – університети, академії. По-друге, модернізація структури вищої освіти передбачає запровадження національної системи кваліфікацій, що узгоджуватиметься із напрямками освіти та підготовки європейського простору вищої освіти. По-третє, запровадження трициклової системи освіти. По-четверте, формування національної системи кваліфікацій у контексті європейського простору вищої освіти, що забезпечить прозорість, відкритість та визнання термінів та періодів підготовки фахівців з вищою освітою в Україні, а також сертифікацію національної системи кваліфікацій європейськими структурними органами, що дозволить запровадити у вищу освіту України новий додаток до диплома європейського зразка [13, с. 10–11].

Одним з перспективних шляхів оновлення вищої освіти є створення навчальних і навчально-науково-виробничих комплексів. Об'єднання різних установ навколо вищих навчальних закладів 3–4 рівнів акредитації в Україні сприяє створенню університетських регіональних округів. Це дає можливість сформувати потужні регіональні, корпоративні та дослідницькі університетські центри, в яких буде зосереджено високий методичний, науково-педагогічний і виховний потенціал, а також вирішити проблеми якісного кадрового забезпечення навчального процесу, провести якісний моніторинг вищої освіти в державі та забезпечити належну якість організації навчального процесу, наукової діяльності та якості вищої освіти [14, с. 91].

Серед напрямів модернізації системи післядипломної педагогічної освіти вчителів виділяють: перший напрям – це оновлення змісту, орієнтири якого визначені в Концепції розвитку післядипломної освіти, складання Державного освітнього стандарту, який поряд з іншими вимогами до змісту визначатиме діяльнісний характер післядипломної освіти педагогів I ступеня, орієнтацію на розвиток у них узагальнених способів навчальної, комунікативної, пізнавальної, практичної, творчої діяльності тощо; другий напрям – розвиток і збереження єдності освітнього простору України, неперервність освітнього процесу як комплексу соціально-педагогічних перетворень (інструментом такого перетворення є компетентнісний підхід до навчання, розвитку й виховання всіх його учасників); третій напрям – це застосування нових інформаційних технологій, а також сучасних форм і методів навчання [15].

Серед шляхів оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів визначають: формування у майбутніх вчителів готовності до особистісно-професійного саморозуміння і саморозвитку на основі ідеї посилення інтегральності психолого-педагогічної підготовки, яка створює умови для виникнення потреб і можливостей будування індивідуально орієнтованих стратегій майбутньої діяльності; здійснення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в структурі багаторівневої освіти на основі науково-методичного забезпечення, до складу якого входить концептуальна група компонентів; формування професіоналізму у

майбутніх учителів за рахунок орієнтації підготовки на розвиток творчої індивідуальності спеціаліста; внесення змін у структуру вищої педагогічної школи, систему профорієнтаційного відбору, зміст педагогічної освіти, принципи і методи навчання у вищій школі; упровадження сучасних технологій у навчально-виховний процес педагогічного вищого навчального закладу [16, с. 277].

Аналіз проблеми модернізації педагогічної освіти в Україні у контексті європейського інтеграції показав, що удосконалення національної системи освіти відбувається як у площині національної стратегії соціально-економічного розвитку, так і у площині інтеграції до європейського простору вищої освіти. Серед актуальних проблем модернізації педагогічної освіти в Україні виділено: створення єдиного освітнього простору України як складової європейського освітнього простору, що передбачає забезпечення якості; оновлення змісту педагогічної освіти, в тому числі й післядипломної; запровадження уніфікованого і взаємно визнаного на європейському просторі додатка до диплома; збільшення обсягу психолого-педагогічної підготовки вчителів; забезпечення зв'язку у системі ступеневої педагогічної освіти, що сприяє процесу безперервної освіти; здійснення підготовки вчителів за декількома спеціальностями; інтеграція педагогічних коледжів до структури університетів, створивши їм умови для надання рівня вищої освіти «бакалавр».

Таким чином, вивчення, аналіз та узагальнення досвіду модернізації педагогічної освіти Польщі має для України велике теоретичне і практичне значення через подібну історію з точки зору соціалістичних і постсоціалістичних трансформацій в освіті, економіці, політиці. Освітні реформи, що відбулися в Польщі, призвели до збільшення терміну освіти в початковій школі, покращення якості професійної освіти, зміни в підпорядкуванні освітніх закладів за адміністративним принципом тощо. На основі проведеного аналізу модернізації системи вищої педагогічної освіти в Україні у контексті намірів щодо входження в європейський освітній простір розглянуто перспективи розвитку вітчизняної педагогічної освіти; проаналізовано найважливіші проблеми педагогічної освіти в Україні; визначено актуальні проблеми модернізації підготовки вчителів. Перспективу майбутніх наукових розвідок вбачаємо у дослідженні особливості системи післядипломної педагогічної освіти у Польщі в контексті неперервної професійної освіти.

1. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні : структура, функціонування, тенденції розвитку / В. І. Луговий ; за заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – 196 с.
2. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі в к. XX століття: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Пуховська Людмила Прокопівна. – К., 1998. – 321 с.
3. Snoek M. [Teacher Education in Europe; Main Characteristics and Developments](#) / Marco Snoek, Irēna Žogla [Електронний ресурс] / M. Snoek // [Becoming](#)

[a Teacher Educator](#). Theory and Practice for Teacher Educators // [Anja Swennen and Marcel van der Klink](#). – Springer : Science+Media B.V. – 2009. – P. 11–29. – Режим доступу : <http://www.springerlink.com/content/m7538wk027364w9g/?MUD=MP>. – Назва з екрана. **4.** Андрушкевич Ф. Компаративний аналіз особливостей освітніх інновацій в освітніх системах України і Польщі / Ф. Андрушкевич // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – Випуск 1. – 2011. – С. 7–11. **5.** Павловський К. Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд / К. Павловський. – К. : Навчально-методичний центр: Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2005. – 230 с. **6.** Беганська І. Адаптація вищої освіти Польщі до умов Болонського процесу / І. Беганська, Н. Садовська // Схід. – № 2 (93). – 2009. – С. 27–35. **7.** Дрепіна О. М. Система освіти в Польщі та досвід її реформування / О. М. Дрепіна // Школа – центр активності громади : узагальнення адаптованого польського досвіду збереження освітніх послуг у сільській місцевості : матеріали Всеукр. науково-практичного семінару (Луганськ, 26–27 березня 2011 р.) / ред. Колегія : О. М. Дрепіна, О. В. Переходченко, В. В. Щербаченко. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. – 268 с. – С. 19–24. **8.** Program reform // Ministerstwo Edukacji w Polsce. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reformaprogramowa.men.gov.pl> **9.** Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття [Електронний ресурс] / В. Андрущенко, В. Бондар. – Режим доступу : <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:9F8rbmrmmQMJ:www.nbuu.gov.ua/porta>. – Назва з екрана. **10.** Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / [уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Боллобаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков] ; відп. ред. М. Ф. Степко. – К. : Освіта України, 2004. – 60 с. **11.** Бабин І. І. Вища освіта України і Болонський процес : стан, проблеми, перспективи / І. І. Бабин // Матеріали регіонального науково-практичного семінару «Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції», 20–21 травня 2008 р., м. Тернопіль / за заг. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 16–19. **12.** Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати : монографія / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с. **13.** Шинкарук В. Д. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України / В. Д. Шинкарук, І. І. Бабин, Г. В. Терещук // Матеріали регіонального наук.-практ. семінару «Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції», 20–21 травня 2008 р., м. Тернопіль / за заг. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 7–12. **14.** Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи // Вища школа. – 2008. – № 5. – С. 88–110. **15.** Нікулочкіна О. В. Основні напрями модернізації післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів [Електронний ресурс] / О. В. Нікулочкіна. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_9/files/pd910_75.pdf. – Назва з екрана. **16.** Педагогічна освіта України : стан і проблеми реформування / В. І. Луговий // Місія вчителя в сучасному світі : матеріали II Міжнародного конгресу, присвяченого 195-й річниці Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського 27–30 вересня 2012 р. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. – 276 с. – С. 17–23.

Рецензент: д.пед.н., професор Козяр М. М.